

A Tapolcai-medence tanúhegyei

Vulkánok kora: 3,8–3 millió év
Badacsony magassága: 437 m

A Balaton mellékén talán a legismertebb magyarországi táj a Tapolcai-medence lapos, mocsaras síksága fölé magasodó, meredek lejtőjű bazalthegyek együttese. Naplementekor különösen élesen rajzolódnak ki a jellegzetes alakú, festői vulkáni kúpok, amelyek nem csak a Balaton térsége, hanem az egész Kárpát-medence egyik legszebb vidékéhez tartoznak.

A legnagyobb területű, kiterjedt fennsíkú bazalt-tanúhegy, a Badacsony (balra) és a csúcsos Tóti-hegy látványa a Balaton felől

Az alacsony fekvésű és különben sík területen körös-körül vulkáni kúpok és tanúhegyek: a Badacsony, a Tóti-hegy, a bazaltorgonáiról híres Szent György-hegy, a Gulács, a Csobánc vagy a Szigligeti Várhegy bazaltkúpjai fekszenek. Alakjuk egymáshoz nagyon hasonló, ám mégis mindegyik külön egyéniség. A hegyeket a róluk lepusztult törmelékből álló hegylábi lejtők úgy fogják közre, mint valami óriási szoknya. Ameddig csak a szem ellát, szőlőskertek virágzanak itt. A vulkáni talajokon évszázadok óta termesztik és szüretelik a szőlőt, a Badacsonyi borvidék egyike Magyarország leghíresebb történelmi borvidékeinek, s elsősorban kitűnő fehérborairól ismert, évezredes kultúrtáj.

A hegylábi területeken szőlőskertek virulnak.

Hogyan és mikor jöttek létre a Tapolcai-medence páratlan szépségű, turisták tömegeit vonzó hegyei? Kb. 12 millió évvel ezelőtt az egész Kárpát-medencét elöntötte az ún. Pannon-beltenger, amiből szigetekként emelkedtek ki a mai középhegységek. A tenger később tóvá alakult, majd mintegy 5 millió évvel ezelőtt teljesen eltűnt. Hátrahagyta viszont agyagos-homokos-kavicsos üledékeit, amelyek kibúvásaiban gyakran találkozhatunk a Pannon-tó egykori különleges élővilágának maradványaival (kagylók; pl. *Lymnocardium*, *Congeria*).

A Pannon-tó jellegzetes ősmaradványa, a teljesen endemikus (azaz egyedül itt előforduló) kagyló, a népiesen balatoni kecskekörömnek is nevezett *Congeria Balatonica* (*Congeria ungula caprea*).

Miután mintegy 8 millió éve a Pannon-tó ezen a területen már feltöltődött, a Tapolcai-medencét a dél felé visszahúzódott, egyre kisebb területűre zsugorodó tó felé tartó folyók hálózta be. Néhány millió év nyugalom után ismét jelentős események történtek a Tapolcai-medencében. A folyóvízi síkságon bazaltvulkáni kitörések kezdődtek, hol itt, hol ott tört ki egy tűzhányó, s alakult ki egy kicsiny tufagyűrű (ún. maar-kráter). Ezekben a kráterekben lávatavak keletkeztek, a láva bent rekedt ugyanis a törmelékes tufakőzettel borított gyűrűben. A bazaltláva gyorsan megszilárdult és páncélként védte meg az alatta elhelyezkedő homokrétegeket, melyek ezután így már ellen tudtak állni a külső erők elhordó, lepusztító munkájának. Ott tehát, ahol hajdan kitörés és lávató volt, és a láva ellenálló, kemény kőzetté szilárdult, a felszín eredeti magassága is megmaradt, minthogy a lepusztulás megszűnt. A Badacsonyt és társait éppen ezért is hívják az eredeti felszín magasságát őrző tanúhegyeknek. A vulkáni működés befejeződését követően kezdődött meg tehát a mai Tapolcai-medence kialakulása, ami a Pannon-tó bazalttakaróval nem védett laza üledékeinek folyamatos lepusztulását, és a bazaltsapkás tanúhegyek formálódásának közel 3 millió éven át máig tartó folyamatát jelenti.

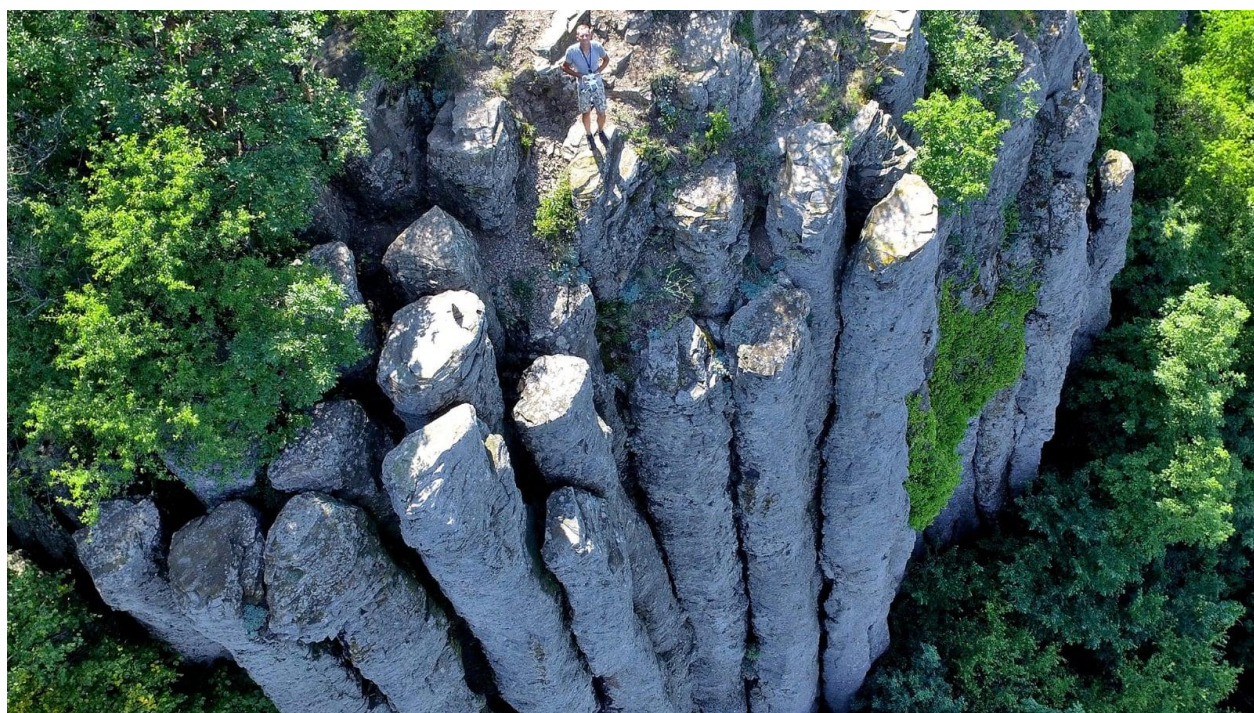
A Tapolcai-medence részletének látképe a szigligeti Várhegyről nézve. A kép bal oldalán a Szent György-hegy, középen a háttérben a Csobánc, a jobb oldalon pedig a Gulács kúja emelkedik.

A változatos földtani felépítés és a tagolt domborzat kedvező lehetőséget teremtett a hasonlóan változatos növényvilág kialakulásához is. A medence mélyebb részein, a lápi környezetben előforduló lisztes kankalin az egykori hideg klíma relikta, maradványa. A Szent György-hegy különleges, meleg, száraz mikroklimájú bazaltszikláin élő, mediterrán, melegidőszaki relikturnövény, a cselling páfrány hazánkban csak itt fordul elő. A bazalt-hegyek északi, hűvös

szikláin is számos növényritkaság, páfrányféle, például a hazánkban ritka fűrtös kötőrőfű talál kedvező élőhelyet.

A bazalthegyek mindegyikén folyt valaha a kőbányászat. Végül a természetvédők nyomására ezeket a bányákat bezárták, viszont a Balatontól legtávolabbi bazalthegyet, a Halápot „feláldozták a gazdasági igények oltárán”, az iparilag hasznosítható teljes bazaltmennyiséget kitermelték innen. Ezek az egykori kőbányák óriási jelentőségekkel bírnak azonban a vulkanológiai folyamatok megértése szempontjából a földtudományok művelői számára.

A terület a Balaton-felvidéki Nemzeti Park védelme alatt áll, amelynek területén számos további geológiai és felszínalaktani ritkaság fordul elő (Úrkúti öskarszt, Káli-medence kőtengerei, Hegyestű, Tihanyi forráskúpok stb.). A Szent György-hegy vulkáni képződményei egyedülállóak a világon, amelyek oszlopos elvállású kőzeteit a jégkorszak fagyaprózódási folyamatai átformálták, és jellegzetes alakú bazaltorgonákat hoztak létre.

Szent György-hegyi bazaltorgonák; részlet.

szöveg: Csuták Máté
képek: Internet